

Centre d'estudi S **colombins** S

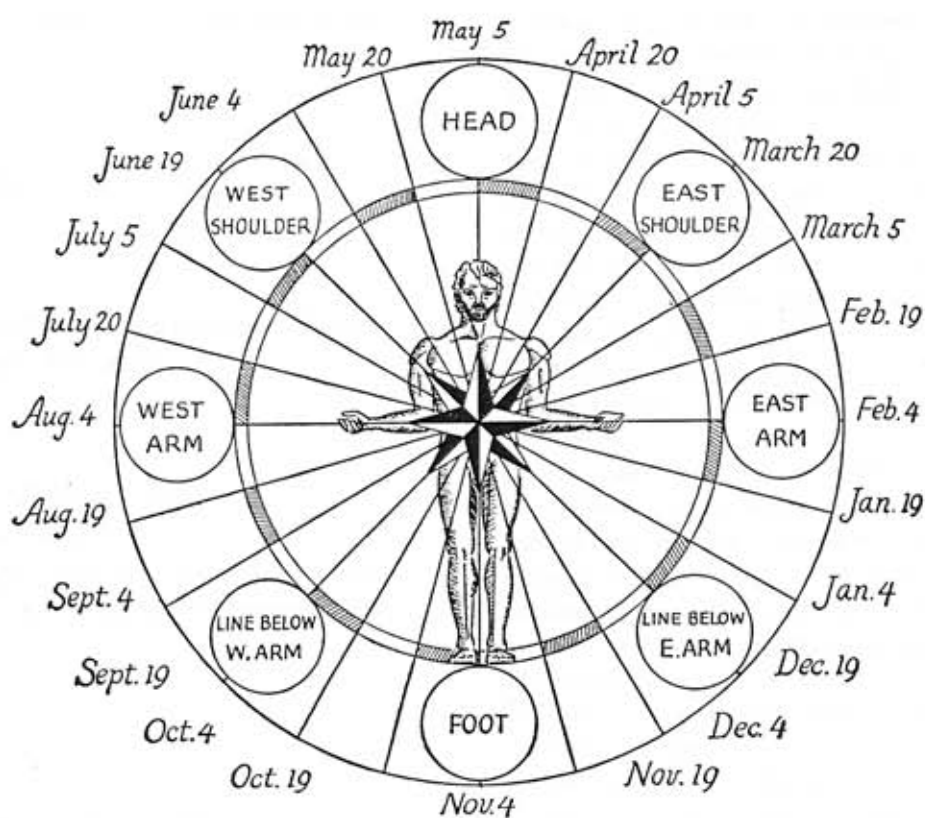

Diagrama per mesurar el temps guiats per l'estrella Polar, 1492.

ÒMNIUM CULTURAL

Montcada 20 pral. (Palau Dalmasas) - 08003 BARCELONA
Tel. 93 319 80 50 - Fax: 93 310 69 00

Butlletí del Centre d'Estudis Colombins
ANY VIII / Núm. 23 / 1999 / Preu: 300 Pts. - 18 FF - 1,79 euros

23

ANY VIII / Núm. 23

Director: Joaquim Arenas i Sampera

Secretaria de redacció:

Teresa Clota i Jaume Cañadas

Editor: Òmnium Cultural

Imprimeix: Casa Boada - Comtal, 26

08002 - Barcelona

Dipòsit Legal: B- 16689/95

Sumari

Editorial

Vida del Centre

Tribuna

- Arxiu Colombí de Jaume Colomer i Monset
per Paulina Pi de la Serra

Articles

- Palos, vila dels Pinzón, penada
per Pere Català Roca
- El canonge Francesc Colom i quatre
col·legues seus i la Biblioteca colombina de
Sevilla
per Caius Parellada
- El Pilot ignorat, llegenda o realitat
per Joaquim Arenas i Sampera
- El viatge de Cristòfor Colom a Barcelona
per Ernest Vallhonrat i Llorba
- Els Colom de Santa Coloma de Queralt
per Francesc Albardané

Bibliografia

per Joaquim Arenas i Sampera

NOTA

S'autoritza la reproducció, parcial o total, dels articles publicats en aquest butlletí, sempre que s'hi faci constar la procedència. Agraïm que se'ns fes arribar un exemplar de les publicacions on els nostres treballs hagin estat reproduïts o esmentats o fins i tot una fotocòpia que identifiqui la publicació i la data d'edició.

Editorial

L'Assemblea General de socis del Centre es va celebrar el dia 25 de març de 1999 al Palau Dalmases de Barcelona. L'assistència a l'Assemblea comptà amb un terç llarg de socis. Es llegí la Memòria, l'Estat de comptes i el Pla d'actuació, amb el Pressupost corresponent per a l'any 1999.

El nombre d'afiliats de la nostra Associació és de prop d'un centenar.

De fet, més que Associació n'hauríem de dir a dreta llei Delegació, ja que constitueix, amb privilegi, una de les comptades delegacions funcionals d'Òmnium Cultural; amb els avantatges i obligacions, poques, que aquest estat de coses demana.

Anar complint amb els actes que preveuen els estatuts fundacionals, com és ara l'Assemblea general, ensems amb les activitats que preveu el Pla d'actuació fan avinent la vida i l'agitació, en el sentit més etimològic de la paraula, que des de fa prop de nou anys el Centre d'Estudis Colombins promou a favor de la tesi catalana sobre la catalanitat de la naturalesa de Colom.

Si em permeten els nostres associats els proposaré una consideració que no per sabuda en el seu contingut deixa de ser necessària; i uso d'antuvi aquesta permissió, precisament, quan la Junta que al llarg de vuit anys he presidit ha estat novament renovada: El Centre, ho som tots. I cal que aquest ésser esdevingui un ésser amb plenitud, amb participació plena.

La feina de recerca, les activitats diverses, la divulgació de la tesi que defensem es troben en un moment de puxança com mai. Per continuar amb el mateix i amb creixent rigor ens cal el suport de tothom, de tots els associats, cadascú des de la seva mesura possible, dels qui s'esmercen en la investigació, dels qui cerquen o aporten recursos, dels qui promouen nous socis.

Aconseguir per la via del rigor el reconeixement de la catalanitat de Colom és afermar davant de tots els pobles i estats i del món la ciència la veritat històrica d'una civilització catalana que va existir i existeix.

Joaquim Arenas i Sampera

President

Vida del Centre

Conferències

La conferència inaugural de curs feta al mes d'octubre, fou a càrrec del Sr. Joan Verdera amb el títol *Cristòfol Colom i els mapes antics d'Amèrica*. Fou una interessant interpretació de mapes de l'època anterior a la Descoberta, mostrats a través de diapositives.

La conferència corresponent al mes de novembre fou pronunciada per la Sra. Carme Batlle que versà sobre *La ciutat de Barcelona en temps de Cristòfol Colom*. Va ser una important i documentada explicació sobre la vida ciutadana d'aquella època.

El dilluns, 25 de gener, el nostre consoci i membre de la Junta del Centre, En Jordi Bilbeny, feu la presentació del seu darrer llibre *Brevíssima relació de la destrucció de la història. La falsificació de la descoberta catalana d'Amèrica*. El llibre, amb pròleg de Salvador Cardús, és el fruit del treball d'investigació que l'autor ha anat recollint, de fa anys, el qual aporta indicis que cal tenir en compte a l'hora de referir-se amb exactitud als fets que s'esdevingueren i a les localitzacions històriques que acolliren el Descobriment. A l'apartat Bibliografia podreu trobar-hi un breu comentari que complementa la informació d'aquest acte.

El dijous dia 25 de febrer fou el nostre consoci Sr. Pere Català Roca qui exposà, de forma inqüestionable, que el famós document Cuneo és un frau històric. A llarg de la seva intervenció aportà nombroses referències de diversos documents d'historiadors que, segons sembla, avalen de forma substancial la seva afirmació, tot indicant-ne les contradiccions i dades poc fiables referides a l'esmentat document. Va concloure la seva disertació amb la ratificació del títol de la conferència: *Un frau històric: el document Cúneo*.

El dijous dia 25 de març, un cop acabada l'Assemblea general, el nostre consoci, En Jordi Bilbeny, dissertà sobre *Americo Vesputche era Eimerich Despuig: indicis de l'adulteració històrica d'un altre cosmògraf català*. A base d'una anàlisi detinguda de la llengua de diversos documents el professor

Jordi Bilbeny arriba a la conclusió que Americo Vesputche era català i per la constatació de les signatures conclou que el Vesputche era Despuig, i l'Americo ben probablement Eimeric. Ens trobem, doncs, a les portes d'una suggeridora troballa servida amb entusiasme i rigor per mà del professor Jordi Bilbeny.

Assemblea General

El dijous dia 25 de març es va celebrar l'Assemblea General. L'ordre del dia era la lectura de l'Acta del 1996, i la Memòria anual del 1997 i del 1998: activitats, tertúlies, itineraris colombins, edicions del Butlletí i estat de comptes.

Després d'unes paraules del President, la Secretària llegí la Memòria reglamentària. Seguidament es presentà l'Estat de comptes i els pressupostos que foren aprovats. Es passà a l'elecció de Junta i en sortí proclamada l'única candidatura presentada. A continuació s'ofereix a la menuda tota la informació:

Memòria d'activitats 1997-99

Al llarg del període 1997-99 el Centre d'Estudis Colombins ha continuat oferint als seus socis i simpatitzants les activitats acadèmiques que el caracteritzen des de la seva creació:

Tertúlies colombines

. **Sr. Enric Pujol:** *Ferran Soldevila, Lluís Ulloa, la catalanitat de Cristòfol Colom;* febrer de 1997.

. **Sr. Joan Lladó:** *La immigració occitana dels s. XVI i XVII i la seva relació amb la descoberta d'Amèrica;* març de 1997.

. **Sra. M. Teresa Ferrer:** *El comerç català a l'Atlàntic (Andalusia) als s. XV i XVI;* juny de 1997.

. **Sr. Francesc Albardané:** *Síntesi dels darrers descobriments de la família Colom de Cardona-Barcelona;* setembre de 1997.

. **Sr. Joaquim Arenas:** *Els preparatius del tercer viatge (1495-1498);* octubre de 1997.

. **Sr. Pere Català Roca:** *L'entorn de les famílies Bertran al s. XV;* novembre de 1997.

. **Sra. Dolors Bramon:** *Lluís de Santàngel i altres conversos en relació al Descobriment*; febrer de 1998.

. **Homenatge al Sr. Josep Porter i Rovira**, en l'escaiença de la publicació del seu llibre *Cristòfol Colom entre la història i la llegenda*; celebrat el mes de març de 1998.

. **Homenatge al Sr. Jaume Colomer i Monset**, en l'escaiença de la donació, per part de la seva família, al Centre d'Estudis Colombins, del *Arxivo Colombino de Barcelona*; celebrat el mes de maig de 1998.

. **Sr. Àlvar Agustí:** *Cristòfol Colom i els Reis Catòlics*; juny de 1998.

. **Sr. Joan Verdura:** *Cristòfol Colom i els mapes antics d'Amèrica*; octubre de 1998.

. **Sra. Carme Batlle:** *La ciutat de Barcelona en temps de Cristòfol Colom*; novembre de 1998.

. **Sr. Jordi Bilbeny:** presentació del seu llibre *Brevíssima relació de la destrucció de la història. La falsificació de la descoberta catalana d'Amèrica*; gener de 1999.

. **Sr. Pere Català Roca:** *Un frau històric: el document Cuneo*; febrer de 1999.

Totes les conferències estan enregistrades i són a disposició dels socis que ho desitgin.

Publicacions

Butlletí del Centre d'Estudis Colombins: En aquest període s'han editat els números 19, 20, 21 i 22, amb les seccions habituals: Editorial, Vida del centre, on es comenten les activitats de l'Associació; cal fer un esment especial a la secció Articles, que recull el treball de recerca continuada dels nostres experts; i encara l'apartat Bibliografia i Tribuna, aquest darrer de textos rellevants d'autors.

Quaderns Colombins. Monotemàtics i d'investigació. Els títols publicats fins ara són:

1. Sr. Ferran Soldevila: *Les noves proves de la catalanitat de Colom.*

2. Sr. Manuel Bestratén: *El gran navegant i descobridor d'Amèrica Don Cristóbal Colón no era el genovès italià.*

3. Sr. Jordi Bilbeny: *Les fonts documentals catalano-aragoneses que narren la descoberta catalana d'Amèrica.*

4. Sr. Francesc Albardané: *Reflexions sobre l'època i l'autor del descobriment del Nou Món.*

Actes. El mes de març d'enguany s'ha publicat el primer volum de les *Actes del I Col·loqui Internacional d'Estudis Colombins de Barcelona*, celebrat el mes de novembre de 1993.

Itineraris colombins

En aquest període se n'han fet tres:

Visita a Tortosa. És bo remarcar l'acollida que prepararen els socis de Tortosa als seus col·legues visitants sota la guia del Sr. Manuel Bestratén.

Visita a l'Institut Cartogràfic de Barcelona. Vàrem ser rebuts per la directora de l'Institut i poguérem observar les col·leccions cartogràfiques antigues.

Visita a Coscó (La Noguera). A Coscó, l'expedició dels socis fou rebuda pel poble en pes encapçalat per l'Ajuntament. Es va retre homenatge a Leandre de Coscó, sacerdot, que a Roma, l'any 1493, va traduir al llatí la carta que Colom va escriure al rei Ferran i a la reina donant-los compte de la Descoberta del Nou Món. En acte d'homenatge, a l'església del poble fou col·locada una placa commemorativa en recordança de l'il·lustre personatge.

Tots tres itineraris han comptat amb guies experts que han il·lustrat amb les seves explicacions la història dels llocs visitats.

Altres activitats

Homenatge al Sr. Josep Porter i Rovira, en l'escaiença de la publicació del seu llibre *Cristòfol Colom, entre la història i la llegenda*, al qual se li dedicà una placa commemorativa de l'acte.

Homenatge al Sr. Jaume Colomer i Monset, la família del qual ha lliurat a la Biblioteca del Centre d'Estudis Colombins l'*Archivo Colombino de Barcelona*.

Actes de divulgació. Cal fer esment del ressò que han tingut als mitjans de comunicació algunes de les investigacions fetes pel nostre soci i membre de la Junta, **En Jordi Bilbeny**, tant en la troballa de documents inèdits com en la publicació del seu darrer llibre *Brevíssima relació de la destrucció de la història. La falsificació de la descoberta catalana d'Amèrica*.

Estat de comptes de l'any 1997

Entrades:

. Òmnium Cultural.....	500.000'-
. Quotes socis.....	160.000'-
. Donacions dels socis.....	25.000'-
Total.....	685.000'-

Sortides:

. Oficina permanent.....	300.000'-
. Sobres i segells	25.000'-
. Despeses Butlletí.....	200.000'-
. Tertúlies.....	50.000'-
. Diversos.....	54.784'-
Total.....	629.784'-

Estat de comptes de l'any 1998

Entrades:

. Òmnium Cultural.....	500.000'-
. Quotes socis.....	166.000'-
. Donacions dels socis.....	25.000'-
Total.....	691.000'-

Sortides:

. Oficina permanent.....	300.000'-
. Sobres i segells	32.000'-
. Despeses Butlletí.....	225.000'-
. Tertúlies.....	45.000'-
. Diversos.....	54.784'-
Total.....	656.784'-

Elecció de Junta

El quart punt de l'ordre del dia era l'elecció de la nova Junta Directiva. El President del Centre va demanar als socis si volien presentar candidatures alternatives. En no aparèixer-ne cap, restà reelegida la Junta anterior:

President	Sr. Joaquim Arenas i Sampera
Vice-president	Sr. Caius Parellada i Cardellach
Tresorera	Sra. Roser Parellada
Secretària	Sra. Ascenció León
Vocals	Sr. Francesc Albarbané Sr. Jordi Bilbeny Sr. Josep Costa Sr. Ernest Vallhonrat (delegat a Tarragona) Sr. Manuel Bestratén (delegat a Tortosa)

Pressupost previst per a l'any 1999

Entrades:

. Òmnium Cultural.....	500.000'-
. Quotes dels socis.....	170.000'-
. Pressupost extern.....	125.000'-
. Altres aportacions.....	100.000'-
Total.....	895.000'-

Sortides:

. Oficina permanent.....	300.000'-
. Segells i correu.....	50.000'-
. Despeses Butlletí.....	225.000'-
. Tertúlies i conferències.....	75.000'-
. Estudis i recerca.....	125.000'-
. Biblioteca.....	100.000'-
Total.....	875.000'-

Pla d'acció per a l'any 1999

- . Continuar les Tertúlies colombines mensuals.
- . Edició de 3 Butlletins.
- . Edició de 3 volums de les actes del Col·loqui Internacional d'Estudis Colombins.
- . Publicació de 2 Quaderns Colombins.
- . Obrir una línia d'investigació en els arxius Capitular i Notarial de Barcelona.
- . Organització de nous Itineraris Colombins.

Tribuna

Arxiu Colombí de Jaume Colomer i Monset

(Terrassa, 22-I-1900 -Barcelona, 22-VII-1983)

Paulina Pi de la Serra

Notícia biogràfica publicada a *L'ambient cultural a Terrassa*, l'any 1978.

L'home

Jaume Colomer i Monset s'ha distingit en estudis colombins, numismàtica i iconografia i en l'estudi arquitectònic dels claustres romànics. És fundador i vicepresident primer de l'*Asociación Numismática Española*, vinculada a l'*Instituto*

Antoni Agustín del Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Fundador de l'*Archivo Colombino*.

Soci d'honor dels *Amics del Romànic*, Cavaller de l'*Orde de Constantí el Gran*; representant de l'*Arxiu de la Corona d'Aragó* i de l'*Instituto de Estudios Hispánicos* l'any 1951, a Gènova, en el "Convegno Internazionale di Studi Colombiani". Medalla d'or del *Club Internacional Colón del coleccionismo*, nomenat el 1950 Membre honorari de la *Imperial University Philo Bizantine*, entre moltes altres distincions nacionals i estrangeres. Ha organitzat exposicions numismàtiques i colombines de molta importància, entre les quals compten la col·lecció completa de numismàtica dels Reis Catòlics (Canàries, Madrid, Barcelona, Salamanca, Bogotà, Nova York, New Jersey) i "España y el descubrimiento de América" a Gimels (Nova York), l'any 1970, juntament amb el Duc de Veragua i l'ambaixador d'Espanya a la ONU.

Jaume Colomer, que posseeix un gran arxiu i col·lecció de reproduccions de claustres romànics, ha divulgat sovint els seus treballs en articles i conferències.

L'Arxiu Colombí

Creà l'*Arxiu Colombí* en adonar-se que calia que fos documentat el paper de Catalunya en els temps inicials del coneixement del Nou Món. L'atracció del tema determinà que Colomer, influït pels estudis del peruà Luis Ulloa -divulgador del "Colom català" a partir del 1927- i pels posteriors treballs de Carreras Valls, Mitjana de les Dobles i altres historiadors, centrés en la figura del Descobridor l'activitat de recerca.

Comunicacions i exposicions sobre Colom

Diversos són els congressos colombins, americanistes i d'Història de la Corona d'Aragó als quals Colomer presentà comunicacions i efectuà exposicions:

- "Los escritos de Cristóbal Colón y consideraciones sobre sus firmas" (en col·laboració amb Pere Català i Roca). Comunicació presentada al "Cívico Istituto Colombiano", Gènova, març 1951. El president del Congrés, Paolo Revelli, celebrà el mètode emprat; segons expressen les "Actes": "Ho esaminato il lavoro del Colomer, e lo trovo degno di particolare considerazione. Accolgo la sua proposta" de norma internacional.

- "El pasaporte y la carta de presentación que los Reyes Católicos entregaron a Cristóbal Colón en 1492". Comunicació al mateix Congrés, signada per Montserrat Freixa Ubach; no ocultem que és el nom de l'esposa -avui vídua- Colomer.

- "Las capitulaciones de Santa Fe registradas en el Archivo de la Corona de Aragón, de Barcelona". Presentada al mateix Congrés.

- "Exposición numismática sobre los Reyes Católicos" (Saragossa, 1952).

- "Ensayo de un catálogo universal de medallas de los Reyes Católicos y descubrimiento de América". Publicat a "Numisma" (Sociedad Iberoamericana de Estudios Numismáticos; Madrid, abril-juny 1953). En col·laboració amb Humberto F. Burzio.

- Exposició Colombina. Terrassa, 12-24 octubre 1954. Biblioteca-Museu Mun. Soler i Palet.

- "Reales de los Reinos de Castilla y León a nombre de don Fernando y doña Isabel". A "Numisma" (Madrid, novembre-desembre 1956).

- Exposició numismàtica "Ibero Americana de Barcelona" 1958.

- "Iconografía de los Reyes Católicos y del Descubrimiento de América, a través de la Filatelia" (en col·laboració amb Pere Català i Roca). Comunicació presentada al V Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (Saragossa, 1962). Complementàriament, l'Exposició del cas.

- Exposició colombina, a Bogotà, 1963.

- Exposició "Christopher Columbus to open Gimbels". Nova York, 14-26 setembre, 1970.

- Exposició numismàtica a ANE (*Asociación Numismática Española*). Barcelona, 1971.

- Exposició numismàtica. Salamanca, 1975.

- "La Barcelona que Pedro Mártir de Anglería conoció en 1493". (en col·laboració amb Pere Català i Roca). II "Convegno Intern. di Studi Americanistici" Gènova-Arona, octubre 1978. Comunicació publicada a Gènova el 1980.

Importància de l'Arxiu Colombí

El coneixement d'haver recollit, Colomer, amb paciència i costosament, una especialitzada recopilació de llibres, facsímils,

etc., ha transcendit als àmbits afins i, en conseqüència, el creador de l'Arxiu gaudí amb l'amistat de personalitats investigadores tals com el català Pare Batllori, el belga Tonneau, el francès Blum, l'italià Lunardi, l'holandès Verlingen, l'espanyol Ballesteros, l'argenti Burzio, etc. (per citar només un exponent de cada nació). Periodista tan idoni com Joaquim Ventalló s'ha referit, en ocasions, a l'Arxiu Colombí, a través del periòdic més llegit de tot l'estat.

Què conté l'Arxiu

Només el mateix creador -i, en tot cas, la seva vídua, abnegada per tal dedicació important- comptabilitzaria el que esdevé incomptabilitzable: l'esmerç. Bo és que Colomer fos un home pràcticament metòdic quant a la classificació de l'Arxiu. Les sèries de fitxes manuscrites per Colomer denoten l'eficàcia. Destaquem les seccions:

- Biblioteca: especialitzada en la temàtica colombina: uns 900 llibres. Infinitat d'articles.

- Cartografia: Un centenar de mapes de l'època.

- Documents: Facsímils, transcripcions, etc.

- Monedes: Presentades a l'Exposició numismàtica del 1970, als EUA: 217 peces. La col·lecció anà augmentant.

- Medalles: Unes 1.200 peces.

- Filatèlica: Tota la iconografia fins llavors fou presentada a Saragossa el 1962. S'enriquí força amb posterioritat, en ésser reproduïda en els segells més vegades la imatge de Colom i contemporanis.

- Filatèlica. Sobres-anècdota: Es tracta d'una faceta molt particular i interessant; única.

- Commemoracions: Temàtica diversa.

- Signatures de Colom.

- Monuments a Colom (d'arreu).

- Monument barceloní a Colom: Tot un dossier, amb plànols, dades, etc.

-Generalitats: Litografies (cromos, naips, etc) concernent a Colom, els Reis Catòlics i a la Descuberta d'Amèrica.

- El material existent a l'arxiu colombí es presta, en bona part, a ésser exhibit en sales de públic nombrós.

Articles

PALOS, VILA DELS PINZÓN, PENADA

(Resposta indirecta a la qüestió de Pals)

Pere Català i Roca

Palos de la Frontera, vila andalusa pròxima a Portugal, estava penada per la Corona en les dates precedents al Primer Viatge; l'historiador Ricardo de la Cierva, en la seva obra *La gran historia de América*, indica que "los habitantes de Palos y Moguer estaban en oscura deuda con la Corona".

Al volum VIII de *Pleitos Colombinos* (Sevilla, Escuela de Estudios Hispano-americanos, 1964), pp. 127-130, trobem la "Real Provisión de los Reyes Católicos dada en Granada a 30 de abril de 1492 y dirigida a ciertos vecinos de Palos". Aquests destinataris als quals s'adrecen "don Fernando e doña Isabel", amb menció dels seus títols reials, són Diego Rodríguez Prieto i "todas las otras personas vuestros compañeros e otros vezinos de la villa de Palos". A tots ells i a cadascun, els recorden que "vien sabedes como por algunas cosas fechas e cometidas por vosotros en desserbiçio nuestro" "por los del nuestro Consejo fuistes condenados a que fuesedes obligados a nos serbir dos meses con dos carabelas armadas a vuestras propias costas e espensas cada e quando e doquier que por nos os fuese mandado". I és arribada l'ocasió "agora por quanto nos avemos mandado a Christoual Colon que vaya con tres carabelas de armada como nuestro capitan de las dichas tres carabelas para çiertas partes de la mar oçeana sobre algunas cosas que cunplen a nuestro serviçio e nos queremos que llebe consigo las dichas dos carabelas con que asy nos aveys de servir".

Per tant, els sobirans ordenen que "del dia que con esta nuestra carta fueres requeridos fasta diez dias primeros siguientes syn nos mas rrequerir ni consultar ni esperar ni aver otra nuestra carta sobre ello tengais aderesçadas e prestas a punto las dichas dos carabelas armadas como soys obligados por virtud de la dicha sentencia para partir con el dicho Christobal Colon..."

Com que, si li convé, el lector trobarà a la biblioteca del nostre Centre d'Estudis Colombins l'esmentat vuitè volum dels *Pleitos Colombinos*, obviem a la transcripció del llarg document, que conclou mencionant les signatures reials i la de Joan de Coloma, "secretario del rrey e de la rreyna nuestros señores".

El text fou llegit, per l'escrivà públic de la vila de Palos, el 23 de maig immediat; la lectura tingué lloc a l'església de Sant Jordi "desta villa de Palos" i hi foren presents, entre d'altres personatges, "frey Juan Peres y Christoual Colon".

En el mateix volum dels *Pleitos Colombinos* hi ha diversos testimoniatges, emesos a Sevilla el desembre de 1535, pertocant la família Pinzón (tal volta anomenada Piçón), els quals poden interessar-nos. Així, observem (p. 309) que "Fernan Peres Camacho vezino de la dicha billa de Huelva" declara haver vist "al dicho don Christoval Colon en la dicha villa de Moguer e lo vio en la dicha villa de Palos e con el al dicho Martin Alonso Piçon e a Biceynte Yañes hermano del dicho Martin Alonso Piçon los quales entiendan en fazer la armada e recoger gente para yr a fazer el dicho descubrimiento e entonçes se dizo quel dicho don Christoual Colon venia por persona preñçipal e capitan general de la dicha armada e que traya poderes de los Reyes Catholicos y este testigo oyo dezir entonçes que querian sacar çiertos presos de la carçel de la dicha billa de Palos para llevarlos al dicho biaje porque dezian quel dicho Colon traya poder para ello".

En una altra "Provanza" -a Palos, el 5 de gener de 1536- (p. 256), "Diego Rodrigues Ximon vesino de la villa de Palos" declara "que se aquerda muy bien este testigo que la primera ves que se fueron a descubrir las dichas Yndias se partio el armada desta villa de Palos e puerto della porque este dicho testigo la vio partyr e yr."

No es demesia retreure que, el 1535, "Juan Martin Pinçon vezino de Huelva"

manifesta (p. 226) que els seus pares -"Martin Alonso Pinçon ya difunto, vezino e natural que fue desta villa de Palos" i "Maria Alvares su legitima muger"- "moravan en la calle de Nuestra Señora de la Rabida".

Esdevindria prolix seguir copiant dades semblants, com la d'un testimoni (p. 235) que "es pariente de su muger del dicho Martin Alonso Pinçon" i que "estuvo a sus bodas e en vno bivieron en esta villa de Palos en la calle de la Rabida de la dicha villa muncho tienpo haziendo vida maridable como marido e muger".

En voler esbrinar perquè la Corona havia penat el "desserbiço" de certa gent de Palos, escau de recordar que aquestes tripulacions es movien en una zona intermèdia entre el comerç i la pirateria i, com informa La Cierva (ob. cit., p. 178), consta que les seves principals famílies s'havien vist implicades en processos per les seves actuacions a Eivissa i altres costes de la Mediterrània.

No oblidem el títol que la investigadora Núria Coll i Julià posà a l'article -reproduït al nostre Butlletí, núm. 18 (1996)- "Vicente Yáñez Pinzón, descubridor del Brasil, corsari a Catalunya". Es tracta d'un article que indedugament ha aixecat polseguera en dir-s'hi que "al 1477, una caravel·la governada per 'Vicente Anes Pinzon, de la vila de Pals' i propietat de Gonzalo de Estruyaga, arribava a la platja de Barcelona, acompanyada d'altres dues, armades com la primera, i al comandament de Diego de Mora, de Juan Rodriguez Storiano, de la mateixa ciutat". Els tals vassalls del rei de Castella, En Ferran, primogènit d'Aragó, no correspongueren a l'hospitalitat rebuda dels catalans, ans "robaven totes les naus catalanes que es creuaven en el seu rumb".

El nostre diligent consoci Nito Verdura té escrit quelcom sobre els atacs castellans contra embarcacions en març eivissenc.

La pena imposada als palencs -de Palos, no de Pals- pot explicar, probablement, perquè a l'empresa del Primer Viatge hi anaren dues caravel·les (la *Pinta* i la *Niña*) i una nau (la *Santa Maria*).

EL CANONGE FRANCESC COLOM I QUATRE COL·LEGUES SEUS I LA BIBLIOTECA COLOMBINA DE SEVILLA

Caius Parellada

El canonge Francesc Colom i Bertran, ardiaca del Vallès i vicari general de la Seu barcelonina en diverses tongades (1464, 1466) fou una figura rellevant del nostre segle XV, com també ho foren els seus germans. I ho és encara per la seva imbricació amb el cas del descobridor del Nou Món, com tot seguit podrem veure. Tanmateix, ultra la rellevància que li confereix per si sola la dita relació, hi ha la que davalla de la valor decisiva que té per raó dels fets que la configuren i que són els següents:

Primerament: La condició de bibliòfil que el personatge tenia, evidenciada per diverses circumstàncies i cossolada per les deixes concretes que per adquirir llibres li féu el seu pare Jaume Colom en el seu testament, (exhumat per Joan Grimal i Bonany i publicat pel nostre Centre d'Estudis).

Segonament: Per haver pertangut al canonge Colom els tres manuscrits cabdals següents:

a) El "Thesaurus contra haereticus", de sant Ciril d'Alexandria. És un còdex en pergami, luxosament relligat, amb portada orlada amb les armes reials d'Alfons IV, el Magnànim. Segons J. Rubió i Balaguer, qui en dóna compte a "Humanisme i Renaixement", l'any 1460 i provinent, sembla, de la biblioteca napolitana, el tenia Jaume March, senyor d'Aramprunyà, que el va vendre a Pere Desvalls, essent adquirit l'any 1466, en encant, per Francesc Colom.

b) El "Compendium Constitutionum Cathatoniae" compost pel jurista gironí Narcís de Sant Dionís i que constitueix un recull sistemàtic del llibre de les Constitucions de Catalunya. El dit autor fou canonge de Barcelona de l'any 1417 fins al 1447 i també de Girona i ardiaca de Besalú, segons exposa Ferran Valls i Taberner a la Revista Jurídica de Catalunya (any 1927).

Ens trobem, doncs, amb un cas similar al de Francesc Colom, el qual fruï així mateix de dues canongies i dos ardiaconats i en les mateixes Seus. Hem d'inferir d'això que hi hagué una sovintejada relació entre tots dos, ço que ens permet de suposar el

transferiment d'un manuscrit del Compendium al canonge Colom per part del seu autor. D'altra banda, havent estat ulteriorment Francesc Colom diputat eclesiàstic a la Generalitat i àdhuc el seu President durant la guerra civil del segle XV, és obvi que degué exercir funcions públiques, en les quals la possessió del Compendium era indispensable.

I ací és on podem invocar el cas, i treure'l a col·lació, del canonge Pau Claris. Perquè resulta que ell també, com el seu col·lega Colom, quasi dos segles abans, va presidir la Generalitat durant una contesa bèl·lica, la guerra anomenada dels Segadors, i com aquell degué semblantment fer ús freqüent del dit compendi. I també resulta que, corroborant-ho, un altre dels tres únics manuscrits llatins del Compendium, és a la biblioteca de l'Arxiu capitular de la Seu d'Urgell.

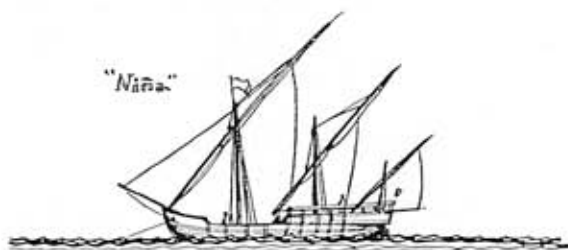
c) El "Memorial del Pecador Remut". És l'obra cabdal de Felip de Malla, personatge eminent dels segles XIV i XV, el qual, ultra canonge de Barcelona i ardiaca del Penedès i altres oficis eclesiàstics, va ésser ambaixador d'Alfons IV al concili de Constança, gran orador, etc. El que ara volem destacar és el seu ardiaconat. Felip de Malla va dedicar la primera part del seu Memorial a Miquel Rajadell, ardiaca del Vallès, i doncs, antecessor de Colom en aquest càrrec. Això ens emmena a considerar molt probable la transmissió del manuscrit al canonge Colom, donat el tarannà de bibliòfil d'aquest i el fet d'ésser ambdós col·legues.

I, tercerament: La destinació final de tots tres manuscrits: la Biblioteca Colombina de Sevilla, la creada per Ferran Colom (Hernando Colón) amb els llibres pervinguts dels seus passats i els que ell personalment va anar adquirint. Doncs bé, que s'hi trobin, sense nota d'adquisició (que Ferran Colom hi posava quan ell mateix els havia comprat) els tres manuscrits breument descrits, un d'ells, el Thesaurus, havent pertangut documentalment al canonge Colom, i els altres dos, ço és, el Compendium i el Memorial també de pertinença anterior del dit canonge per raons inductives de primera força, tot això ens fa pensar que hi varen anar a parar per herència o donació atorgat pel canonge Colom a favor d'alguna persona pròxima al Descobridor.

Si això és així, s'estableix un lligam tan estret entre la família dels Colom de Barcelona i la família dels "Colón" del Descobridor, que determina quina era la

nissaga d'aquest. Més que més, quan entre els uns i els altres, hom ja hi havia descobert de faisó incontrovertible afinitats nombroses i valuoses. Estem, doncs, tocant la identificació definitiva del Descobridor.

I així podem albirar com, a la insabuda, l'acció dels canonges susdits ens ha dut fins al llinar de la "veritat de Colom". Mentre estaven pensant, nogenysmenys, en coses tan allunyades del cas de Colom com les mateixes terres del Nou Continent.

EL PILOT IGNORAT, LLEGENDA O REALITAT

Joaquim Arenas

Esdevé aquesta una qüestió que no configura cap perfil d'excepcionalitat en el marc de misteri de totes o gairebé totes les que es refereixen al Descobridor. La conseqüència ha estat la natural, rius i rius de tinta esmerçada per presentar les opinions favorables a la llegenda o a la realitat.

Identificació documentada

Seria poc encertat dir que el "pilot" en qüestió és un ignorat per falta de nom. L'inca Garcilaso de la Vega, ja en 1609 escriu en els seus *Comentarios Reales* que el pilot ignorat és identificable amb Alonso Sánchez. Aquest personatge, segons l'inca, va poder saber pel seu pare que ho havia sentit als companys de Colom. Gairebé quatre segles més tard, el germà de la Salle Nectario Maria, agregat cultural de l'Ambaixada d'Espanya a Veneçuela, desvelà com un secret -Madrid 1978-, que el Sr. Manuel López Flores va descobrir un "valuós" pergami, en el qual s'esmenta Alfonso Sánchez, com a natural de Huelva, que era mestre de la "caravel·la Atlante", i s'hi expressa que el dia quinze de maig de 1481 partí de Huelva amb setze homes per arribar al cap de molts dies a l'illa Quisqueya que en el parlar natural dels nadius vol dir Tierra Grande.

aportacions, de Garcilaso de la Vega i la de Manuel López Flores i aquelles fossin certes, tindríem que el pilot desconegut deixa de ser-ho per entrar a la història amb prou dades definitòries de la seva personalitat.

Així tindríem:

Pilot ignorat

Nom: Alonso Sánchez

Lloc de naixement: Huelva

Ofici: Maestre de caravel·la "Atlante"

Documentació: A Comentarios Reales de Garcilaso de la Vega (Inca), Carta als Reis Catòlics (suposada) explicant el seu descobriment.

Fets: Descoberta de l'illa de Quisqueya en 1481 per als reis de Castella.

Tot faria pensar que amb aquestes dades, l'assumpte resta resolt. I potser hi restaria, o quasi, si no fos que l'aportació del germà Nectario i del Sr. Manuel López Flores del pergami que conté la carta suposada d'Alfonso Sánchez oferís els més seriosos dubtes d'autenticitat. I això, més i quan s'inclouïa la revelació de la troballa, en una conferència que es titulava sobre Colom mallorquí basada en l'apòcrif "document Borromeu", del qual s'ha demostrat la falsedat i la grolleria oportunista en la seva aparició.

En canvi, el testimoni de l'Inca no contradiu la història i per bé que la font identificatòria aporta una deu de dades, la comprovació posterior així com la constància, és ben mins.

Igualment, altres autors més tardans donen per un fet real l'existència històrica del "pilot ignorat". Bernardo Aldreto, canonge de Còrdova en *Varias Antigüedades de España* (1614) ho dona per segur i a *Varones Ilustres de Indias* (1930) fa el mateix Fernando Pizarro de Orellana.

Podem encara esmentar en el mateix sentit Juan de Victoria, Rodrigo Caro, Padre Mariana, Torquemada, entre d'altres. Encara que l'episodi del pilot anònim ha estat sistemàticament negat per la quasi totalitat d'historiadors estrangers entre els quals cal esmentar Irving, Humboldt, Tarducci, Robertson i als quals cal afegir molts dels recercadors actuals, allò que resulta cert que els treballs favorables a l'apartat històric del pilot desconegut, fets pels assagistes espanyols suara esmentats tingueren un efecte creixent quant a furnir la personalitat d'Alonso Sánchez. I el cas és que, en els

escrits en qüestió, és presentat com un gran expert en l'art de la navegació fins i tot se'l relaciona amb els frares de la Ràbida, als quals, Sánchez va recomanar Colom. Aquest, doncs, només sortí de Portugal anà segur vers el convent franciscà. Fins i tot s'hi aporta alguna dada del seu aspecte físic, constatant que era guenyo.

Dues altres versions contemporànies

Les aportacions dels autors que hem relacionat no provenen de persones vinculades directament amb la Descoberta ni amb el Descobridor, ni tampoc són fetes en l'ombra de la contemporaneïtat estricta. Què en diuen d'aquesta qüestió els biògrafs de l'Almirall?

El fet que un pilot anònim havia aportat una informació segura a Cristòfol Colom sobre la ruta a seguir per trobar terres a l'altra banda de l'Atlàntic és esmentat pel seu fill Ferran (Hernando) en la seva "*Vida de l'Almirall*" basant-se en la relació que li havia fet González de Oviedo.

Amb tot, qui va donar carta de naturalesa per primera vegada a l'existència del pilot ignorat, va ser fra Bartomeu de las Casas o Casaus en la seva llarga i detallada "*Historia de las Indias*" (1527) en la qual diu (capítol XIV): "Era muy común en todos los que entonces en esta isla Española vivíamos, no solamente los que en el primer viaje con el Almirante mismo y a D. Cristóbal Colón a poblar en ella vinieron, entre los cuales hobo alguno que se la ayudaron a descubrir, pero también a los que desde a pocos días a ella vinimos, platicarse y decirse que la causa por la cual dicho Almirante se movió a venir a descubrir estas Indias se le originó por esta via...".

"Que esto acaeciese así, algunos argumentos para mostrarlo hay: el uno es, que a los que de aquellos tiempos somos venidos a los principios, era común, como dije, tractarlo y platicarlo como cosa cierta, lo cual creo que se derivaría de alguno o algunos que lo supiesen, o por ventura quien de la boca del mismo Almirante, o en todo o en parte o por alguna palabra, se lo oyese; el segundo es que, entre otras cosas antiguas de que tuvimos relación los que fuimos al primer descubrimiento de la tierra y población de la isla de Cuba (como cuando della, si Dios quisiere, hablaremos se dirá) fue por esta: que los indios vecinos de aquella tuvieron o tenían de haber llegado a esta isla

Española otros hombres blancos y barbados como nosotros, antes que nosotros no muchos años".

També refereix com aquest pilot ignorat entrà en relació amb Colom:

"Así que, habiendo descubierto aquellos por esta vía estas tierras, si así fue, tornándose para España vinieron a parar destrozados, sacados los que por los grandes trabajos y hambres y enfermedades murieron por el camino; los que restaron, que fueron pocos y enfermos, diz que vinieron a la isla de Madera, donde también fenecieron todos. El piloto de dicho navío, o por amistad que antes tuviese con Colón, o porque andaba solícito y curiosos sobre este negocio, quiso inquerrir dél la causa y el lugar de donde venía, porque algo se le debía traslucir por secreto que quisieran los que vinieron tenerlo, mayormente viniendo todos tan mal tratados, o porque por piedad de verlo tan necesitado el Colón recogerlo y abrigarlo quisiera, hobo finalmente de venir a ser curado y abrigado en su casa, donde al cabo diz que murió. El cual, en reconocimiento de la amistad y de aquellas tan buenas y caritativas obras, viendo que se quería morir, descubrió a Cristóbal Colón todo lo que les había acontecido y diole los rumbos y caminos que habían llevado y traído, por la carta de marear y por las alturas y el paraje donde estas islas dejaba o había hallado, lo cual todo traía por escrito. Esto es lo que se dijo y tuvo por opinión y lo que entre nosotros, los de aquel tiempo y en aquellos días comunmente, como ya dije, se platicaba y tenía por cierto y lo que, diz que eficazmente movió como a cosa no dudosa a Cristóbal Colón".

La narració convençuda del fet comentat ens l'aporta també el llibre "*El descubrimiento primero de las Indias*" (1552), cap. XIII, de López de Gomara. Un títol suggestiu aquest si parem atenció al qualificatiu *primero* que s'atribueix al "descubrimiento". De fet amb algunes pinzellades diferents, López de Gomara, ens ve a dir allò que ja sabem per fra Bartolomé encara que es mostra més desconfiat de la certesa del fet.

López de Gomara publicà el seu llibre el 1552, i donà al capítol XIII el simptomàtic nom de *El descubrimiento primero de Indias*. Llevat d'algunes variants i força reticències, no aporta noves dades:

"Navegando una carabela por nuestro Mar Oceano, tuvo tan furioso viento de

Levante y tan continuo, que fue a parar en tierra no sabida, ni puesta en el mapa ni carta de marear. Volvió de ella en muchos más dias que fue y, cuando aqui llegó, no traía más que al piloto y a otros tres o cuatro marineros que, como venían enfermos de hambre y de trabajo, se murieron dentro del poco tiempo en el puerto. He aqui como se descubrieron las Indias, por desdicha de quien primero las vió, pues acabó la vida sin gozar de ellas y sin dejar memorias de como se llamaba, ni de donde era, ni en que año las halló. Bien que no fue culpa suya sino *malicia de otros* o envidia de la que llaman fortuna.

"Unos hacen andaluz a este piloto, que trataba en Canarias y en la Madera, cuando le aconteció aquella larga y mortal navegación; otros vizcaíno, que contrataba en Inglaterra y Francia; y otros, portugués, que iba o venía de la Mina o India, lo cual cuadra mucho con el nombre que tomaron y tienen aquellas tierras."

"También hay quien diga que aportó la carabela a Portugal y quien diga que a la Madera o a otra de las Azores; empero, ninguno afirma nada. Solamente concuerdan todos en que falleció aquel piloto en casa de Cristóbal Colón, en cuyo poder quedaron las escrituras de la carabela y la relación de todo aquel luengo viaje con la marca y la altura de las tierras nuevamente halladas. Colón vivió en la isla de Madera, donde pienso que residía a la sazón que llegó allí la carabela subsodicha. Hospedó al patrón della en su casa, el cual el dijo el viaje que le había sucedido y las nuevas tierras que había visto, para que se las asentase en una carta de marear que le compraba. Falleció el piloto en este conmedio y dejole la relación, traza y altura de las nuevas tierras y así tuvo Cristóbal Colón noticia de las Indias."

Una altra obra del gran treballador González de Oviedo en 1535 *Historia General de las Indias* ens explica amb senyes i senyals la seva història del *Pilot ignorat*. Diu:

"Quieren decir algunos que una carabela, que desde España passara para Inglaterra, le sobrevinieron tales y tan forzosos vientos contrario que tuvo necesidad de correr a Poniente tantos días que reconoció una o más de las yslas destas partes e Indias: e salió a tierra e vido gente desnuda de la manera que aquí la ay. Y despues le hizo tiempo a propósito y torno a dar la buelta e tan favorable navegación le sucedió que volvió a Europa. En este tiempo se murió casi toda

la gente del navío y no salieron en Portugal sino el piloto con tres o cuatro o algunos más marineros y todos ellos tan dolientes que en breves días despues de llegados, murieron. Dicese junto con esto que este piloto era muy íntimo amigo de Christoval Colóm y que entendía alguna cosa de las alturas; y que marcó aquella tierra que halló de la forma que es dicho y, en mucho secreto, dió parte de ello a Colóm; y le rogó que le ficiese una carta y assentasse en ella aquella tierra que había visto. Dicese que él le recogió en su casa como amigo y le hizo curar, porque también venía muy enfermo. Pero también se murió como los otros; y que assi quedó informado Colóm de la tierra y la navegación de estas partes y en él solo se resumió este secreto."

"Que esto passase asi o no, ninguno con verdad lo puede afirmar, pero esta novela assi anda por el mundo entre la vulgar gente, de la manera que es dicho. Para mi, yo lo tengo por falso."

Oviedo, acaba confessant la seva incredulitat sobre la qüestió: Ultra constatar que Oviedo escriu *Colom* en tots els casos en la seva obra, cal remarcar que en tots els autors estudiats des del en el qual és datada l'única versió coneguda, la italiana, de la Vida del Almirante fins als més posteriors d'avui dia i esmentats més amunt, el fet de l'anonimat del pilot informador del Descobridor esdevé una font històrica basada en la tradició oral. Si la qüestió referida tingués perfils de realitat, res no trauria la glòria de Colom i del Poble català en la qüestió de la Descoberta per una senzilla raó que les aportacions fetes, havien de ser cregudes, tenir els coneixements teòrics per creure-les possibles i disposar d'una capacitat tècnica i d'una audàcia considerables

Els indicadors de veracitat possible

A més de la tradició oral recollida al llarg dels segles pels autors comentats hi ha uns fets objectius que avalarien l'existència d'aquest pilot cregut *imaginari* per alguns tan com *ignorat* gairebé per tothom.

Les capitulacions de 17 d'abril de 1492 ja indiquen una línia que avalaria la tesi de la hipòtesi comentada en aquest escrit. S'hi diu exactament: "de lo que *ha descubierto* en las Mares Oceano y del viaje que *ahora*, con la ayuda de Dios, ha facer por ella"

Per altra banda Colom, sempre exposà el seu projecte com una cosa segura i certa, com diu J. L. Alcofar Nassaes o feia

entendre davant del seu opositor que coneixia a ciència certa, ja per haver-hi anat (predescoberta) o per haver rebut informació digna de credulitat.

En segon lloc *la ruta seguida* al primer viatge en seria una altra prova. N'escollí la més adient, com ho faria avui qualsevol capità de veler si conegués els vents favorables en aquella zona marina els mesos d'agost i setembre. Un home que volia anar vers l'Orient per Occident no escomet la ruta dels paral·lels de la Península, sinó que d'adreça cap al sud en recerca de l'Equador fins a arribar a les Canàries, i baixa més encara fins al paral·lel 27, just al lloc on els vents eren favorables. En el viatge de retorn fa quelcom semblant pujant en aquella ocasió fins al paral·lel 38, davant les costes de Virgínia.

Conclusió

Potser que l'episodi de l'anomenat *pilot desconegut* no hagi passat de ser una brama popular. En honor a la veritat els historiadors de totes les èpoques que han esmerçat feina d'estudiós en la recerca del Descobrimint se n'han fet ressò: Aquells mateixos que se'n fan ressò, moltes vegades acaben afirmant els seus dubtes sobre la veracitat d'aquests fets si és que no els neguen. Per altra part, fets objectius comprovats històricament avalarien la veritable existència del pilot anònim.

Fins aquí el nostre propòsit d'exposar l'estat de la qüestió tan ordenadament com hem estat capaços de fer. Sense perdre partit, acabem el nostre treball encara que el camí escollit ens porti a la mateixa línia de conducta que els autors que anteriorment i amb autoritat reconeguda s'han decantat per la indefinició.

Bibliografia

LAS CASAS O CASAUS, Bartolomé. *Historia de las Indias*.

COLOM, Hernando. *Vida de l'Almirall*.

LÓPEZ DE GOMARA. *El descubriminto primero de las Indias*.

GONZÁLEZ DE OVIEDO. *Historia General i Natural de las Índias*.

CATALÀ ROCA, Pere. Dins: *Colom i el món català*. "Idees/teories catalanes sobre el naixement de Cristòfor Colom"

ALCOFAR NASSAES: "Colón y el piloto desconocido". Dins: *Historia i vida* [Barcelona-Madrid] (enero 1980) núm. 142.

EL VIATGE DE CRISTÒFOR COLOM A BARCELONA

Ernest Vallhonrat i Llurba

Tarragona fou la penúltima etapa de l'Almirall en el seu retorn del primer viatge a les Índies. A aquesta important conclusió s'ha arribat en observar que l'historiador Ricardo de la Cierva, en la seva obra *La Gran Historia de América*, publicada en fascicles a la revista *Època*, entre 1991-92, en el capítol 15 que tracta de "El triunfo de Colón en Barcelona", diu que el Descubridor havia pensat arribar a Barcelona per mar, però inicià immediatament el seu viatge per terra, a través de Còrdova, on abraçà la seva amistançada Beatriz Enríquez de Arana i s'emportà els seus dos fills, Diego i Hernando, que eren amb ella, per continuar amb ells el viatge, junt amb els indis i els presents, per a ser rebuts pels monarques que es trobavem a la Ciutat Comtal.

El 5 de març de 1493, la caravel·la la "Niña" amb què Colom havia realitzat el seu viatge de retorn, estava ancorada a Restelo, petit portet en la ribera esquerra de l'estuari del riu Tajo, a una llegua de Lisboa. Nou dies va estar allí. Des de Restelo a Lisboa va començar a estendre's per Portugal, Espanya i Europa la gran notícia. La matinada del dimecres 13 de març Colom hissà les veles per anar a Sevilla. L'arribada fou el següent divendres dia 15. A l'última pàgina del diari del primer viatge, el Descubridor afirma que el seu propòsit era d'anar a Barcelona per mar, ja que li havien dit que els reis es trobaven en aquesta ciutat, per explicar-los el viatge. Amb data del 14 de març Colom, probablement des de Lisboa, envià als Reis Catòlics la puntual notícia de la seva arribada, i setze dies després -el 30 de març de 1493- els monarques envien la resposta al seu almirall, en la qual li ordenen comparèixer. La comitiva de Colom arribà a Barcelona, segons les cròniques més fiables, quatre dies després de la data de la carta dels reis, o sigui el 3 d'abril. Així ho indiquen els historiadors de l'època, com són López de Gómara (*Historia General de las Índias*) i Monfart (*Catálogo o Memorial de los Consejeros de Barcelona*).

Segons l'itinerari triomfal assenyalat per De la Cierva es pot interpretar que Colom va fer tot el recorregut per camins reials, com descriu en la seva *Historia de las*

Índias, el propi Bartolomé de las Casas, testimoni ocular del pas dels carruatges del Descubridor amb els indis pels carrers i camins de Sevilla en dirigir-se, en línia ascendent, a Còrdova, per veure Beatriz i els dos fills, continuant després en línia transversal fins a Múrcia, tal com indica el referit historiador. És en aquest punt precisament quan pensem que l'Almirall conduiria els seus carruatges fins a la vora d'algun port d'aquell litoral, tal vegada Cartagena, on serien esperant-los la tripulació amb la seva caravel·la i el carregament, per embarcar de nou amb els indis i papagais, que hauria mostrat a la gent que acudia a veure-ho pels camins del seu trajecte per l'interior del país.

D'aquesta manera navegant, faria Colom la seva singladura per València, Tarragona i, finalment, Barcelona, tal com afirma l'esmentat historiador. És lògic pensar que fos així pel periple elegit i més si es té en compte que el mitjà natural d'un navegant és la mar, perquè és la manera més ràpida, còmoda i segura de traslladar-se.

Per altra banda, si tot el recorregut s'hagués fet per terra, des de Còrdova, seguint en línia ascendent per Albacete a València, s'hauria esmerçat molt més temps. És de suposar que, com que Colom sabia certament que els reis eren a Barcelona, ell iniciaria el viatge immediatament sense esperar, per l'itinerari que senyala De la Cierva, però per terra fins a Múrcia i des d'allí per mar, fins a Barcelona. Essent així possible la recepció reial de Colom a la Ciutat Comtal l'indicat dia 3 d'abril de 1493, tal com consta.

La interpretació dels historiadors, que creien que el Descubridor era a Sevilla esperant ordres reials, considerava que la data de recepció de Colom feta pels monarques no podia ser, naturalment, el 3 d'abril, sinó alguna altra molt posterior, com diu Morales Padrón: "a mediados de abril" i encara puntualitza "entre el 15 i el 20", sense tenir en compte que l'Almirall en aquells moments es podria trobar a Tarragona, la penúltima etapa d'aquell viatge, ciutat situada a menys de divuit llegües de Barcelona, on podia rebre la missiva dels reis en la qual li ordenaven la seva presència immediata. Tal vegada els monarques, sabent que la nau de Colom es trobava fondejada allí, li enviaven la carta comminatòria el mateix dia 30 de març en què data l'escrit, distància que el missatger reial podia cobrir en una sola jornada i així

pogué presentar-se Colom amb la seva comitiva davant dels Reis Catòlics l'indicat dia 3 d'abril de 1493.

Antonio Romeu de Armas, en el seu *Estudio Histórico-Crítico del Libro Copiador de Cristóbal Colón*, referent a l'anomenat *Manuscrito de Tarragona*, dit així perquè es va trobar l'any 1987 en una llibreria de vell d'aquesta ciutat, diu: "Los soberanos de Castilla, ante la ambigua conducta del rey de Portugal, Juan II, han decidido precipitar el desarrollo de la empresa indiana para consolidar la posición de la tierra firme y de las islas, recién descubiertas, repoblarlas con súbditos de sus Estados y proseguir, con redoblado esfuerzo, la tarea exploradora iniciada. En este día 30 de marzo la segunda expedición oceánica estaba firmemente resuelta".

No seria estrany que la carta li fos lliurada a Colom a Tarragona, penúltima etapa en el retorn del primer viatge del Descobriment, i que allí Colom demorés la sortida de la seva nau, en haver de fer gestions preparatòries per al segon viatge al Nou Món descobert, el qual emprendria sis mesos després amb disset naus i mil cinc-centes persones per fer l'exploració i colonització d'aquelles terres; més de dues-centes d'aquestes persones eren catalanes.

En aquell segon viatge acompanyaria al Descobridor el mariner tarragoní Miquel Ballester, company de joventut i amic fidel de Colom. El primer nomenament polític que féu l'Almirall en el Nou Món fou per a Ballester, a qui nomenà Alcaide de la Fortaleça de la Concepció. El va nomenar també marmessor testamentari del seu fill Diego.

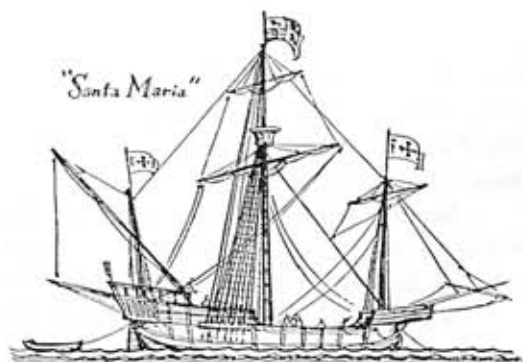
El frare Bartolomé de las Casas, a la *Historia de las Índias*, escriu: "Miguel Ballester, natural de Tarragona, viejo y muy venerable persona" (...) "Ésta es su carta, y bien parece que era catalan porque hablava imperfectamente, pero hombre virtuoso y honrado, y de voluntad sincera y simple, yo le conocí muy bien".

A Tarragona, el rei Ferran II d'Aragó hi tenia importants relacions personals. Allí hi va viure amb la seva família i el seu tutor, l'arquebisbe Pedro de Urrea, dels nou als disset anys de la seva vida. Al palau de la Cambreria, situat al Pla de la Seu, tocant a la Catedral, (avui conegut per casa Balsells), morí el 13 de febrer de 1468 la reina mare Juana Enríquez. Cap a finals de l'estiu de 1472, a Tarragona, es gestà, amb el cardenal

valencià Rodrigo de Borja (futur papa Alexandre VI), la sol·licitud de la butlla pontificia que legalitzà el matrimoni contret tres anys abans pels cosins germans Isabel i Ferran, que després serien coneguts per Reis Catòlics.

Altres tarragonins acompanyaren Cristòfor Colom en el seu segon viatge. L'historiador genovès Paolo-Emilio Taviani, en el seu llibre *I viaggi di Colombo (La grande scoperta)* a la pàgina 308, que tracta sobre "Ecclesiastici ed evangelizzatori", escriu: "Padre Boyl era nato a Tarragona...". El frare Boyl, després d'abandonar l'hàbit el 1490, fou cridat a Cort per Ferran II, i l'envià a França per negocis diplomàtics. Just quan començaren els preparatius per al segon viatge de Colom, sorprenentment, el rei sol·licita al valencià Rodrigo de Borja, ja nou papa Alexandre VI, que li expedeixi la butlla requerida per la qual Bernat Boyl és nomenat vicari apostòlic de les Índies, quan s'esperava que ho fos un dels amics i valedors de Colom, com era fra Juan Pérez o fra Antonio de Marchena. Sembla indubtable, que Boyl era l'home de confiança del rei d'Aragó, i la importància real de la gesta de Colom mereixia un prudent control. Però resultà estrany el seu comportament. Taviani, escriu en la citada obra: "El motiu principal del viatge era, o sembla que hauria de ser, la conversió dels indígenes. El pare Boyl havia de ser l'organitzador i el dirigent de l'obra de conversió, encara que el trobem després durant la defecció i la revolta a la isla la Hispaniola i veurem que el religiós fou el portaveu de la maledicència i que aconseguí la conspiració".

El cognom Boyl no era estrany a l'Alguer de la Sardenya catalano-aragonesa. Recordem que un Boyl eclesiàstic del segle XVII està enterrat a l'interior de la capella del Convent de Sant Francesc d'aquella ciutat, segons indica allí la inscripció d'una làpida.

ELS COLOM DE SANTA COLOMA DE QUERALT

Francesc Albardané

Hi ha una opinió bastant generalitzada de què el cognom COLOM era força freqüent i estès a les terres catalanes al segle XV. Nosaltres aprofitem qualsevol oportunitat per intentar desmentir aquesta opinió en base a la nostra llarga experiència als nombrosos arxius consultats, tant civils com religiosos, ja que sempre hem trobat molts pocs membres d'aquest llinatge en els documents d'aquest segle. Com a punt molt valuós de referència poden ser els censos dels focs o famílies medievals o els registres d'ordenació de les escoles de les catedrals, ja que en aquests documents surten llargues llistes de cognoms que donen una visió molt ampla de la difusió d'un llinatge a la Catalunya del segle XV. En el meu arxiu personal no arriben a la cinquantena els personatges que porten el cognom COLOM i que pertanyen a les següents poblacions: Barcelona, Cardona, Verdú, Guimerà, Ciutadilla, Lleida, Badalona, Tarragona, Girona, Castelló d'Empúries, Sant Boi del Llobregat, Caldes de Montbui, Vilabertran i Santa Coloma de Queralt.

Darrerament ha arribat al Centre d'Estudis Colombins, en concepte de dipòsit, un document força interessant, cedit pel Sr.Agustí i que recull la documentació relativa a la "Confraria de la Santa Creu de Santa Coloma de Queralt". Es tracta d'un llibre de mides 20 x 30 x 5 cms, amb tapes de pergamí i el seu estat de conservació es pot considerar relativament bo. Aquest volum conté les actes de les reunions que celebrava la Confraria de la Santa Creu de Santa Coloma de Queralt i abasta quasi tota la segona meitat del segle XV.

Hem de destacar que les tapes d'aquest llibre és precisament el pergamí que recollia l'acta de constitució d'aquesta confraria on consta que fou promoguda i encapçalada la seva constitució per la "nobilis domina uxor nobilis Petri de Queralto". En la llista de confreres cal destacar que tot eren només dones. Aquest interessant document no el podem datar amb exactitud, ja que fou mutilat en el seu marge esquerre en el moment de ser utilitzat per fer l'enquadernació d'aquest lligall. De la data només en resta "...mo nono" i per tant pot ser qualsevol

any acabat amb nou del segle XV. Pels documents que conté el volum podem suggerir com a probable l'any de 1459.

De la lectura de la llista de participants en les reunions d'aquesta confraria, podem deduir que després de la seva fundació van anar participant-hi també homes i va acabar, doncs, essent mixta. En aquestes llistes hem trobat les següents referències a persones de llinatge Colom:

4 Març 1464	Pere Colom, Prior.
14 Novembre 1473	Pere Colom, Prior. Joan Colom et ux.
4 Agost 1487	Pere Colom et ux. Joan Colom et ux.
18 Novembre 1487	Pere Colom et ux. Joan Colom et. Ux.
2 Març 1488	Joan Colom, Prior. Pere Colom et ux.
3 Agost 1488	Joan Colom, Prior, et uxor.

Com es pot observar, tot sembla indicar que es tracta d'un pare i un fill anomenats Pere i Joan Colom, fet que denota l'existència d'un llinatge Colom a Santa Coloma de Queralt a la segona meitat del segle XV. De tota manera, ja teníem notícies de la presència d'una família Colom a Santa Coloma de Queralt pel registre d'ordenacions de l'arxiu diocesà de Barcelona, on hem trobat els següents assentaments:

11 Març de 1435 Tonsura de Jaume Colom, fill d'Antoni Colom del lloc de Querol de la diòcesi de Tarragona.

7 Juny de 1438 Tonsura de Johannes Colom, filius Antoni Colom, Castrí de Querolio, Terraconensis diòcesi.

També volem remarcar la presència a Santa Coloma de Queralt d'una família Coscó (Mossèn Pere Coscó i la seva filla Jerònima) i del llinatge Perellós al segle XV, per completar un conjunt de famílies que poden tenir molt a veure amb el Descobridor del Nou Món.

Bibliografia

BILBENY, Jordi. *Brevíssima relació de la destrucció de la història. La falsificació de la descoberta catalana d'Amèrica*. Arenys de Mar: Els llibres del Set-ciències, 1998. (Memòria Històrica; I)

El llibre que avui ens posem a ressenyar és la invitació a una lectura apassionant des de la coberta fins a la darrera pàgina, de la bibliografia extensa que inclou.

I escrivim des de la coberta perquè el títol ja ho diu tot i la il·lustració que hi figura és d'entrada prou eloqüent en consignar el Plenisferi Nàutic de 1573 plegat de banderes catalanes.

Al llarg de vint-i-sis capítols, Bilbeny exposa una versió inèdita de la història de la descoberta d'Amèrica, un treball fruit de la recerca, que trenca els motlles tradicionals i somou els llocs comuns que han estat el pa de cada dia al llarg de cinc-cents anys per a historiadors i reporters de la gran comesa americana.

Cada un dels capítols sorprèn per la novetat de la interpretació, per la valentia i el risc justificat de què fa gala l'autor. I la sorpresa va *in crescendo* a mesura que el lector àvid avança per les 187 pàgines que componen el llibre.

Comença per tractar la mutilació de l'obra del Pare Casaus o de las Casas que com hom pot recordar esdevé una de les fonts documentals més importants del Descobriments.

Després, el llegidor es troba amb temes que són tractats sempre amb fonament, com són la invenció de Palos de Moguer, que segons l'autor, ni va existir aquest poble ni en van sortir les tres

caravel·les. Situa els germans Pinçon a l'Empordà i els relaciona amb la revolta catalana contra Joan II. Ens parla de la gran mentida ordida sobre les joies de la Reina Catòlica, més endavant es pregunta si és possible que el Descobridor demanés uns càrrecs polítics als reis de Castella que només podien concedir els reis d'Aragó. Ho raona negativament. Bilbeny analitza amb serenitat tema per tema i no se'n deixa cap de rellevant, així prossegueix la seva exposició fent notar la mà de la censura en els documents. Descriu i demostra com la censura, i per tant els censors, han arribat a tergiversar tota realitat, àdhuc en la descripció dels personatges. Hi ha un especial encant i una erudició valuosa en el capítol 19: "Un fals Colom genovès" que vivia a Barcelona". S'hi desenvolupa tota una argumentació sobre la naturalesa de l'Almirall, al qual se l'ha volgut fer per part de Castella i per mans dels censors originari de Gènova, quan ho era de Catalunya. El darrer capítol està dedicat a la possible catalanitat del Pare Bartomeu Casaus, basada en el seu cognom, en la descripció de la seva obra i en l'origen familiar.

Hem passat per sobre, quasi de puntetes pel contingut ric i divers d'aquesta obra de Bilbeny. Un llibre que marca una fita històrica i que denuncia la censura de l'època promoguda per l'Estat castellà que ha malmès tota veritat històrica. D'aquí endavant caldrà entendre que en la qüestió de la Descoberta, hi ha no només misteri, sinó silenci i censura. Una manera d'escriure la història des de la mira dels vencedors, però que la realitat d'allò que va passar es beslluma tota una altra.

Es podrà estar d'acord o no amb les tesis que presenta Jordi Bilbeny en la *Brevíssima relació de la destrucció de la història*, com diu, però, Salvador Cardús en el magnífic pròleg que hi fa, aquest jove membre del Centre d'Estudis Colombins posa en evidència la força de la mentida històrica i inocula a tot humà interessat en la relació tradicional de la Descoberta el virus de la sospita.

No dubtem ni un sol moment que el llibre ressenyat serà objecte de controvèrsia i de discussió, però mai no ho podrà ser de menyspreu car hi ha una feina de recerca amb la qual l'autor fonamenta la necessitat de refer la història, més i quan és, massa sovint, la nostra una història dels vençuts feta pels vencedors.

Joaquim Arenas i Sampera

Ancoratge de la Pinta i la Nina a la badia de Samana (Badia de les Fletxes)